

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2021

Erkan HİRİK

Doç. Dr., Samsun Üniversitesi /
Türkiye
erkanhirik@gmail.com

Abdullah ÇİĞİL

Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı
Bektaş Veli Üniversitesi / Türkiye
abdullahcigil@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6978-8981>

<https://orcid.org/0000-0002-6865-5463>

Seri Fiillerde Tür Değişimi ve Sözlükselleşme

Category Change in Serial Verbs and Lexicalization

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 17.05.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 09.06.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2021

Atıf/Citation

HİRİK, E. ve ÇİĞİL, A. (2021). Seri Fiillerde Tür Değişimi ve Sözlükselleşme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2), 688-715. <https://doi.org/10.34083/akaded.938310>

HİRİK, E. ve ÇİĞİL, A. (2021). Category Change in Serial Verbs and Lexicalization. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (2), 688-715. <https://doi.org/10.34083/akaded.938310>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Dil, insan ve çevre arasındaki etkileşimi sağlamakla birlikte aynı zamanda bu unsurlardan etkilenen konumdadır. Bir iletişim aracı olan dil, zamanın ve çevrenin getirdiği çeşitli etkilerle değişmek zorunda kaldığı gibi gelişmeye de devam etmektedir. Bu sebeple değişen şartlara göre kendi iç mekanizmasını kullanarak yeni sözcükler türetmek zorunda olan dil, sınırlı sayıda malzeme ile bunu gerçekleştirir. Bunun için de sürekli farklı yollara başvurur. Bu nedenle sözcük yapma yolları da çeşitlenmeye devam eder. Sözcük yapımı ve sözlükselleşme çeşitli ve birbirinden farklı süreçler içermektedir. Dilde daha önce var olmayan yeni sözcükler bu yollarla türetildiği gibi hâlihazırda var olan sözcüklerin işlev değişimi sonucu farklı bir sözcük sınıfına dâhil olması yoluyla da sözcük türetimi gerçekleşebilmektedir.

“Seri fiiller, birden fazla fiilin tek bir hareketi karşılaması ya da bir fiilin içerisinde birden fazla hareketin olması” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Seri fiil yapıları Türkçede sözlükselleşme bağlamında işlev üstlenmektedir. Birden fazla fiilin art arda gelerek tek bir fiil gibi hareket ettiği seri fiil yapılarında art arda gelen fiiller, kullanım sıklığı ve kalıplaşma sonucu işlev değiştirerek birleşik isimlere dönüşebilmektedir. Bu birleşik isimlerin de büyük bir kısmının sözlükselleşme süreciyle anlamlı bir dil birimi hâline geldiği, kalıcılaştığı görülmektedir. Türkçede “çekyat, kapkaç, biçerdöver, oldubitti” gibi birleşik isimlerin ortaya çıkışlarının temelinde seri fiillerin işlev değiştirmesi bulunmaktadır. Bu sözcüklerden bir kısmı sadece konuşma dilinde, bir kısmı yazı dilinde, bir kısmı ise ağızlarda kullanılmaktadır. Kullanım sıklığı artanların yazı dilinde kalıcı birimler olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada seri fiiller ve sözlükselleşme arasındaki ilişki çok yönlü bakış açısıyla ele alınmış, Türkçedeki örnekler bu bağlamda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: seri fiil yapıları, sözlükselleşme, sözcük yapımı, Türkiye Türkçesi

Abstract

While language provides the interaction between humans and the environment, it is also in a position affected by these factors. As a communication tool, language has to change with the various effects brought by time and the environment and continues to develop. For this reason, the language, which has to derive new words by using its internal mechanism according to changing conditions, realizes this with a limited number of materials. For this, it always uses different ways. Therefore, the ways of word formations continue to vary. Word formation and lexicalization involve various and different processes. New words that did not exist before in the language can be derived in these ways. Word formation can occur through the inclusion of existing words into a different word class due to the change in function.

Serial verbs appear as more than one verb meeting a single action or having more than one action in a verb. Serial verb constructions function in the context of lexicography in Turkish. In serial verb constructions in which more than one verb acted as a single verb, successive verbs can change function as a result of usage frequency and stereotyping and turn into compound nouns. It is seen that a large part of these compound nouns have become a

meaningful language unit and become permanent with the lexicalization process. In Turkish, underlying the emergence of compound nouns such as “çekyat, kapkaç, biçerdöver, oldubitti” lies the function change of serial verbs. Some of these words are used only in spoken language, some in written language and some in dialects. It is noteworthy that those with increasing frequency of use are permanent units in the written language. In this study, the relationship between serial verbs and lexicalization is dealt with from a multi-faceted perspective, and examples in Turkish are analyzed in this context.

Keywords: Serial verb constructions, Lexicalization, word formation, Turkish

Giriş

Dillerde sözcük türleri genellikle isim ve fiil olmak üzere iki sınıfta ele alınmaktadır. Evreni varlık ve hareket olarak iki farklı durum şeklinde algılayan insanoğlu, somut ya da soyut kavramları adlandırmak için *isimleri*, hareketleri adlandırmak için *fiilleri* kullanmıştır. İki sözcük türünden biri olan fiiller, her dilde aynı hareketi aynı sayıda fiil ile karşılamaz. Bir dilde iki sözcükle karşılanan bir hareket, diğer dilde tek bir fiille karşılanabilmektedir. İki fiilin herhangi bir bağlaç veya bağlayıcı unsur olmadan art arda gelerek tek bir hareketi karşıladığı veya tek bir fiilin kendi içinde birden fazla hareket barındırdığı bu yapılara *seri fiil yapıları* (SFY) denmektedir.

Seri fiil yapıları; biçimbilgisi, söz dizimi ve anlamın ölçüt alınarak fiillerin değerlendirildiği sınıflardan biridir. SFY birçok dilde yer alan ve tek yargı bildirmek üzere bir araya gelen birden fazla fiille (al gel, yat uyu, bas git vb.) birden fazla hareket içermesine rağmen yine tek yargı bildiren tekli fiilleri (getir-, sızlan-, zırla- vb.) içeren fiil ve fiil kullanım türünü ifade etmektedir (Hirik, 2019, s. 121).

Akan (Nijer-Kongo) dilinin gramerini yazan Christaller, SFY'den ilk bahseden araştırmacıdır. Christaller (1875), bahsi geçen çalışmasında bu dillerdeki SFY'yi fark etmiştir. Yine Riis (1853) *Akan* dilinde, Zimmermann (1858) ise *Ga* (Nijer-Kongo) dilinde, Westermann (1907) ise *Ewe* (Nijer-Kongo) dilinde bu yapıların varlığına dair çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Yapılan ilk çalışmaların genellikle Nijer-Kongo dilleri üzerinde olması, SFY'nin sadece Afrika dillerinde olduğu kanaatini uyandırmış ve çalışmalar bir süre bu bağlamda ilerlemiştir. Başlangıçta Afrika dillerinde var olduğu kabul edilen SFY'nin araştırmaların sayısı arttıkça dünyadaki pek çok dilde var olduğu anlaşılmıştır. Sebba (1987) ve Dixon (2006) tarafından yapılan çalışmalar SFY'nin dünyada birçok dilde var olduğunu ortaya koymuştur. Stewart (1963) “seri fiil yapıları” (serial verb constructions) terimini bugünkü anlamıyla kullanmıştır. 1970 yılından itibaren de bu terim yaygınlaşmıştır (Lovestrand, 2017, s. 5; Lovestrand, 2018, s. 7).

SFY’de konuşurların dünya algıları ve kültürel yapıları sebebiyle bazı olaylar bütünleşik bir şekilde algılanmaktadır. Türkçede konuşma dilinde oldukça yaygın olarak kullanılan SFY, sözcük yapımında ve sözlükselleşmede etkin olarak görev yapmaktadır. Bazı SFY işlev değişimi yoluyla kalıcı birleşik isimler yaparken bazı SFY de aynı zamanda anlam değişimine uğrayarak deyimleşmektedir. Örneğin, *örtbas* sözcüğü *örtbas et-*, *veryansın* sözcüğü *veryansın et-*, *oldubitti* sözcüğü *oldubittiye getir-* gibi söz öbekleri içerisinde deyimleşme eğilimi göstermektedir.

1. Seri Fiil Yapıları [SFY]

SFY, birden fazla fiilin herhangi bir sıralama ilişkisi veya bağlaç olmadan art arda gelerek tek bir hareketi betimlediği veya tek bir fiilin içinde birden fazla hareket barındırdığı yapılardır. Serileştirme dillerinde en dikkat çekici özellik, konuşurların bazı hareketleri daha ayrıntılı olarak betimleme isteği dolayısıyla birden fazla fiili art arda sıralayarak belirli fiil kalıpları oluşturmalarıdır. Serileştirme özelliği olmayan dillerde¹ fiiller, belirli bağlaçlarla cümlelerin birbirine bağlanmasıyla, yan cümlelerle veya edatlarla detaylandırılmaya çalışılırken serileştiren dillerde² bu durum sadece fiillerin art arda sıralanmasıyla sağlanmaktadır.

SFY, kavramsallaştırılmış bir olayı açıklayan bir fiilin alt bölümlerine katkıda bulunan tek bir genel olayı ifade eder. Araştırmacılar tarafından “makro olay” şeklinde ifade edilen bu olay, birbiriyle ilişkili birkaç olayın bütünleşik bir yapı oluşturarak tek bir olayı (makro olay) meydana getirmesidir. Bu yapıdaki fiiller, tek bir genel olayın alt kısımlarına veya yönlerine atıfta bulunur. SFY’deki her unsur, söz dizimsel bir bütün oluşturur ve SFY genellikle başka dillere tek yüklem olarak çevrilebilir. SFY, genellikle bir durumdan ziyade bir olayı veya süreci tanımlar. Durumlara atıfta bulunan ve olaylara atıfta bulunmayan fiillerin SFY olabilme olasılığı oldukça azdır (Durie, 1997, s. 291; Aikhenvald, 2006, s. 3; Aikhenvald, 2017, s. 1; Aikhenvald, 2018; Bisang, 2009, s. 796).

Aikhenvald, SFY’yi “açık bir sıralama, altsıralama işaretleyicisi veya söz dizimsel bağımlılık belirteci olmadan tek bir yüklem/fiil olarak hareket eden fiil dizisi” olarak tanımlamakta ve SFY’nin kavramsallaştırılan bir şeyin *tek bir olay* olarak tanımlanmasına olanak tanıdığını belirtmektedir (Aikhenvald, 2006, s. 1). Benzer şekilde Riis (1853) SFY’yi “cümleleri herhangi bir bağlantı aracı kullanmadan bağlamayı da içeren bir sıralama türü” olarak ele almaktadır.

Tüm bu görüşlerden hareketle SFY’nin tek bir hareket bildirmek üzere bir araya gelerek anlamın tek bir fiil gibi ortaya çıkmasını sağlayan fiil dizisi olduğunu söylemek mümkündür. Bazı tek fiilli yapıların (one word constructions) da derin yapısında

¹ İngilizce, Portekizce, Macarca, İsveççe bk. (Aikhenvald, 2006)

² Afrika dillerinin çoğu, Igbo, Yoruba, Sranan, Paamese bk. (Lord, 1975) ve (Baker, 1989).

birden fazla hareketi içerdiği görülebilir, ancak vurgu yine tek bir hareket üzerindedir. Daha kısa bir söyleyişle SFY, biçimsel olarak birden fazla fiilli yapıdan oluşarak tek bir hareketi (al gel-, bas git-, yat uyu-, yırt at- vb.) ifade edebildiği gibi tek bir fiilden oluşarak (getir-, tutun-, sürükle- vb.) birden fazla hareketi içeren sözcükleri de kapsayabilmektedir. Her iki durumda da vurgulanan tek olay vardır.

Türkçede SFY üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Demir (1993), Csató (2001), Y. Aksan & M. Aksan (2005), Grashchenkov ve Markman (2011), Hirik (2019), Aydemir (2019) yaptıkları çalışmalarla Türkçede de SFY olduğunu göstermiştir. SFY, Türkçede iki türde görülmektedir.

a. “Tek fiilde çok hareket”

b. “Çok fiilde tek hareket” (Hirik, 2019).

“Tek fiilden birden fazla hareket” olan yapılarda *serileşme* anlam boyutunda yer almaktadır. Dolayısıyla bu tür yapılarda serileşmenin *derin yapıda* ortaya çıktığı söylenebilir. “Birden fazla fiilde tek hareket” bildiren yapılarda ise serileşme *yapısal* boyuttadır ve bu yapısal boyut yüzey yapıda yer almakla birlikte birtakım işlevlere (hareketin detaylıca tasavvur edilmesi, anlaşılabilirliği artırmak vb.) sahiptir.

Bu iki tür SFY için şu örnekler verilebilir:

a. **Tek fiilde çok hareket**

- Elindeki eşyaları kamyonu **yükledi**. (yükle- = tut- + kaldır- +koy-)
- Oyuncakları tek tek **fırlattı**. (fırlat- = tut- + at-)
- Elimden sıkıca **tutundu**. (tutun- = tut- + bırakma-)

b. **Çok fiilde tek hareket**

- Ortalık daha fazla karışmadan **çek git** buradan! (çek- + git- = uzaklaş-)
- **Yırt at** bütün mektupları. (yırt-+ at- = yok et-)
- Marketten iki ekmek **al gel**. (al- + gel- = getir-)

Örnekler incelendiğinde ister tek bir fiille ister birden fazla fiille ifade edilmiş olsun, konuşur zihninde kavramsallaştırdığı tek bir olayı (conceptual event) ifade etmektedir. Bunu da SFY aracılığı ile yapmaktadır. Öyle ki konuşur yukarıdaki örneklerde *fırlattı* yerine *tuttu attı* fiilini veya *gel gör* yerine sadece *gör* fiilini de kullanma olanağına sahiptir. Konuşur, kavramsallaştırdığı olayı detaylı olarak ifade etmek istediğinde birden fazla fiille anlatma yoluna gitmekte veya bütünleşik gördüğü bazı olayları tek bir fiille anlatabilmektedir. Hangi olayın bütünleşik olarak görüldüğü hangi olayın ayrıık olarak görüldüğü ise dil konuşurlarının kültürel özelliklerine ve dünya algısına göre değişebilmektedir. Durie’ye göre avcılıkla yaşamını sürdüren bir

dilin konuşurları için *ağaca çıkmak* ve *böcek aramak* bütünleşik bir olay olarak görülürken başka bir dilde bu iki eylem ayrı ayrı iki olay şeklinde ifade edebilmektedir. Bu sebeple Durie, SFY oluşturan fiillerin başka dillere ancak bir “ve” bağlacı yardımıyla çevrilebileceğini ifade eder (Durie, 1997, s. 291). Diller, birbiriyle aralarında kavramsal ilişki kurduğu fiilleri art arda kullanarak SFY oluşturmaktadır.

Tarihî süreç içinde SFY barındıran dillerin sayısının artması, SFY’deki yapı, anlam ve söz dizimi açısından benzerlikler, bu yapıların oluşum şekilleri üzerine bazı genellemeler yapma ve bazı ölçütler belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Tüm bunlardan sonra SFY’nin farklı açılardan çeşitli özellikler taşıdığı söylenebilir. Dilbilgiselleşme ve sözlükselleşme süreçleri ile ilgili durumların Türkçe SFY arasında da oldukça belirgin olduğu, Türkiye Türkçesinde SFY’nin çok sayıda sözlük maddesi oluşturabilecek nitelikte sözcüklere dönüşerek sözlükselleştiği görülür.

2. Sözcük Yapımı, Sözlükselleşme ve Seri Fiiller

Dil dinamik bir sürece sahiptir ve değişimler/gelişmelerle bu süreci devam ettirir. Değişen dünya şartları yeni nesne ve kavramların ortaya çıkması ve benzeri birçok değişim, dilde yeni sözcük yapma ihtiyacı doğurmaktadır. Dil, sözcük yapma ihtiyacını genellikle kendi iç yapısı ile karşılamaya çalışsa da bazı durumlarda yetersiz kalmakta ve başka dillerden ödünçleme yoluna gitmektedir.

Sözcük yapımı, esasında biçimsel bir süreçtir, fakat birleşik sözcükler gibi çeşitli sözcük türleri söz konusu olduğunda söz dizimsel ve anlamsal boyutlar da ön plana çıkar. Biçimbilgisel boyutta sözcük yapım sürecinin sonucunda ister çekimsel ister türetimsel olsun, karmaşık sözcükler oluşur (Sarı, 2015, s. 41). Eklemeli bir dil olan Türkçede en çok kullanılan sözcük yapma yolu sözcüklere ekler getirmek suretiyle sözcük türetmedir. Bunun dışında pek çok sözcük yapma imkânına sahip olan Türkçe, kendi söz varlığında bulunan sözcüklere yeni anlam veya işlevler yükleyerek yeni sözcükler üretebilmektedir.

Türkçede *ekleme*, *birleştirme*, *kırpma*, *örnekseme*, *karma*, *başharfleştirme*, *geri oluşum*, *işlev değiştirme*, *genelleme*, *kopyalama*, *uydurma* vd. (Sarı, 2015; Eker 2015) sözcük yapım yolları bulunmaktadır. Bu yollar kendi içlerinde dil içi diğer kategorilerle birlikte yeni sözcük yapımına olanak tanır. Bu söz yapım yollarıyla birlikte sözlükselleşme (lexicalization) süreci de dilin işlevselliğini artıran bir metot olarak görev yapmaktadır.

Sözlükselleşme terimi çeşitli adlarla literatürde ele alınan konulardan biridir. Konu literatürde *sözlükleşme*, *sözcükleşme*, *sözcükselleşme*, *sözlükselleşme*, *kelimeleşme*,

*leksikalleşme, leksikalizasyon, sözlükbirimselleşme*³ gibi terimlerle araştırmalara konu olmuştur.

Sözlükselleşme, zihinde bulunan bir olgunun ses ortamına aktarılarak sözcüğe dönüşmesi olarak tanımlandığı gibi (Harley, 2005, s. 410) sözlükselleşme ve dilbilgiselleşme birbiriyle ilgili kavramlar olarak da ele alınmış ve birbirlerinin tersi süreçleri ifade ettikleri şeklinde değerlendirilmiştir. Bağımsız biçimbirimlerin zamanla başkalaşarak dilbilgisel görevler ifa eden birimler hâle gelmesi dilbilgiselleşme olarak tanımlanırken bu sürecin tam tersi de sözlükselleşme süreci olarak ele alınmıştır (Lehmann, 1989). Dilbilgiselleşme, bir birime analitik bir erişimi içerirken, sözlükselleşme ise bir birime bütünsel bir erişimi iç analizinden bağımsız olarak, ondan vazgeçerek ulaşmayı içerir (Lehmann, 2002, s. 15).

Sarı, sözcük yapım yolu olarak değerlendirilen *ekleme, birleştirme, kırpma, örnekseme, karma, başharfleştirme, geri oluşum, işlev değiştirme, genelleme, kopyalama, uydurma* dışında kalan süreçleri; *sözlükselleşme* bağlamında biçimsel, söz dizimsel ve anlamsal kaynaşıma da uğrayarak yapı bakımından bütünleşmesi ve başkalaşması olarak ele almaktadır. Bununla birlikte Sarı, bazı araştırmalarda sözcük yapımının da sözlükselleşme içerisinde ele alındığını belirtir (Sarı, 2015, s. 86).

Marchand (1969) sözlükselleşmenin sadece sözcük öbekleri ve söz dizimsel unsurlarla ilgili olmadığını belirterek sözlükselleşme sürecinin vurgu birliğiyle nitelendirilmemiş önemli değişiklikler olduğunu ifade etmektedir. Blank, sözlükselleşmenin yeni dilsel varlıkların söz varlığı düzeyinde topluma uygun hâle gelmesinin süreci olduğunu ifade etmektedir (Blank, 2001, s. 1603). Huddleston ve Pullum, sözlükselleşmeyi “morfolojik olarak daha önce analiz edilebilen veya analiz edilebilen ancak mevcut anlamlarıyla mevcut kelime oluşturma kuralları ile oluşturulamayan kelimeler” olarak tanımlamaktadır (Huddleston & Pullum, 2002, s. 1629). Sözcük yapımı ve sözlükselleşmeyi ayıran araştırmalardan biri de Brinton ve Traugott’dur. Araştırmacılar sözleri dilin bilinen imkânları ve iç yapısı doğrusultusunda oluşturmayı sözcük yapımı açısından değerlendirirken dilin birçok boyutunun eşzamanlı devreye girerek söz oluşturmalarını ise sözlükselleşme bağlamında değerlendirmektedir (Brinton & Traugott, 2005, s. 34).

Vardar (2002, s. 185) sözlükselleşmeyi “dilbilgisel bir birimin sözlüksel bir birime dönüşmesi” olarak ifade etmektedir. Karaağaç’a göre sözlükselleşme bir bağlı biçim biriminin asıl biçim hâline gelmesi, bir söz dizimi biriminin kalıplaşarak ve anlam daralmasına uğrayarak bir sözlük birimi hâline gelmesidir (Karaağaç, 2013, s. 784). Sözlükselleşme, yeni bir sözcüğün dilde belirli bir sözlüksel içerikle, belirli bir çapta yaygınlaşması, tutunmasıdır (Uzun, 2006, s. 89). Bozkurt ise tüm çalışmalardan

³ (Günay, 2007; Demircan, 2010; Güzelşen vd. 2010; Durmuş, 2012; Bacanlı, 2013; Demirci, 2014; Akalın, 2014).

hareketle sözlükselleşmenin “Farklı yollarla oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcükler veya sözcük öbeklerinin var olan anlamları ile ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların bir basılı veya elektronik bir sözlüğe dâhil edilme süreci olarak değerlendirmektedir (Bozkurt, 2017, s. 35). Sarı, öbek ya da cümle gibi sözcükten daha büyük söz dizimsel yapıların bir tanımdan, bir yargıdan çok bir kavramı ifade eder hâle gelerek söz varlığına dâhil olmalarının sözlükselleşmeyi ilgilendirdiğini belirterek *gözü pek, alın yazısı* gibi öbeklerin veya *albeni, gecekondu, dedikodu* gibi bitimli cümle hükmündeki yapıların bütünleşerek bir nitelikten, bir yargıdan ziyade bir kavramı ifade etmelerinin de sözlükselleşme içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Sarı, 2015, s. 87).

SFY bahsi geçen bu yollar aracılığı ile bütünleşerek sözlükselleşme sürecinin aşamalarından geçer ve böylece birden fazla hareket/olay tek bir sözcük ile anlatılır hâle gelebilir. Buna ek olarak bu sözcükler tür değiştirerek isimleşebilmektedir. SFY’den türemiş bir ismin ortaya çıkmasında birden fazla aşama bulunmaktadır. Aşamalardan ilki sözcüklerin yapısal olarak birleşmesidir. Diğerleri ise sözlükselleşme sürecidir. Bahsi geçen bu iki süreç de kendi içerisinde alt aşamalara sahiptir. Dolayısıyla sözlükselleşme sürecinin dışında başka aşamalardan da bahsetmek mümkündür. Nitekim Türkçede birleşik yapıların tipolojileri üzerine Arcodia & Sarı (2018) tarafından yapılan çalışmada Türkçedeki birleşik yapılarda *bileşenler ile gönderimi arasındaki anlamsal ilişki, girdi ve çıktı sözcük türleri, morfolojik bağlılık ilişkisi, bürünsel bağlılık, sözlükselleşme derecesi* ele alınmıştır. SFY de bahsedilen bu ilişkileri içeren hususiyetlere sahiptir ve birleşikler içerisinde ele alınabilir.

SFY’yi oluşturan fiiller, kullanım sıklığı ve fiillerin birbirini kavramsal olarak tamamlaması sebebiyle konuşma dilinde yaygın bir şekilde kullanılır ve bazı SFY’ler zaman içinde yazı diline eklenirken bazı SFY de kalıplaşarak deyim oluştururlar. Sözlükselleşme kapsamında ele alınan bu süreçte seri fiillerin deyimleştiği ve işlev değişimi (conversion) yoluyla birleşik isim oluşturduğu görülmektedir.

2.1. Seri Fiil Yapılarından Oluşan Birleşik İsimler

Dilde var olan sözcüklerden yeni sözcükler türetilmesi sözlükselleşme bağlamında ele alınabilir. Bu sebeple dilde var olan ve SFY olarak kullanılan bazı sözcükler, işlev değişimi (conversion) sonucu birleşik isimler kurabilmektedir. Bu tür yapılarda SFY olarak kullanılan iki farklı fiil kökü bütünleşik bir anlam oluşturmakta ve bütünleşik anlam, işlev değişikliği yoluyla bir isme dönüşmektedir. Ortaya çıkan birleşik isim işlev değişimine uğrayan fiilin anlamıyla doğrudan ilişkilidir.

- İstanbul emniyeti *kapkaç* karşı alınacak yeni önlemleri açıkladı.

Bu örnekte “kapkaç” kavramı insan zihninde bir olay olarak belirmektedir. Bu olay “bir hırsızlık türü” olarak zihinde kavramlaşmaktadır. Sözcük her ne kadar *isim* olsa da insan zihninde *hareket* olarak canlanmaktadır. Bu hareket de *kap-* ve *kaç-* fiillerinin bütüncül bir çerçevede değerlendirilmesidir. Burada gerçekleşen olay, konuşurun zihninde tek bir olay (kapkaç) olarak görülmekte ve konuşur, bu olayı birden fazla fiille aslında resmetmektedir. Oysa *kapkaç* sözcüğünün anlamsal olarak “kap ve kaç” gibi iki bitimli cümleden ya da “kapıp kaç-” şeklinde bir öbekten farkı yoktur. Burada konuşur temelde iki fiili art arda sıralayarak anlatmayı tercih etmektedir. Art arda sıralanan bu fiiller ise daha sonra sözlükselleşme süreci ile kalıcı bir isim hâline dönüşmektedir. Dil bilimsel olarak SFY özelliği gösteren *kapıp kaçmak* fiili işlev değişimine uğrayarak birleşik isim olan *kapkaç* şekline dönüşmektedir. Buna ek olarak sözlük birimi hâline gelen bu sözcüğün yine başka biçimbirimleri üzerine alarak söz yapım sürecine devam ettiği de görülmektedir. Diğer bir deyişle SFY’den sözlük ögesi hâline gelen sözcük aynı zamanda başka sözcüklerin tabanı olarak da kullanılabilir mahiyettedir.

kap- + kaç- > kapkaç

> kapkaç+çı

> kapkaççı+lık

İşlev değişimi (conversion) süreciyle ortaya çıkan yeni sözcüğün ait olduğu sınıf değişir ve genellikle fiiller isim, isimler ise fiil soylu sözcükler hâlini alır. Esasında, ortaya yeni bir söz varlığı ögesi çıkmadığı için bir türetme veya oluşum söz konusu değildir. Fakat var olan sözcüklerin anlam özelliklerindeki artış ve sözcük sınıfının daha da genişlemesi sebebiyle, daha üst boyutta kavram karşılama yolları arasında değerlendirilebilir. Türkçede bazı sözcük türleri anlık olarak sözcük sınıfları arasında değiştirimli olarak kullanılabilir ve esasında açık veya kapalı sınıftan tüm sözcükler, hatta görevli biçimbirimler dahi ad, sıfat gibi işlevlerle söz dizimsel yapı içerisinde yer alabilir, fakat sadece bu işlev değişiminin kalıcı olması durumunda sözcük oluşumundan (veya kavram karşılama) söz edilebilir. İşlev değişimiyle ortaya çıkan “yeni” yapı, temel anlamı ya barındırır ya da onunla doğrudan ilgilidir ve çoğunlukla adın eylemi veya eylemin adı durumundadır (Sarı, 2015, s. 66).

- Bu sene araba **alsat**çıları çok fazla kazanç sağladı. → [Fiil-Ø+Fiil-Ø]^{SFY}
- Bugün çarşıya gittim. **Seçalistan**’da çok ucuz eşyalar vardı. → [(Fiil-Ø+Fiil-Ø)^{SFY}-istan]

Örneklerde verilen yapılardan biri (*alsat*) sözlükselleşme sürecini tamamlamış olsa da sözlüklerde yer almamaktadır. Keza sözlükselleşmenin tek ölçütü sözlükte yer alıyor olması değildir. Bir diğeri ise (*seçalistan*) ticarî kaygı, dikkat çekmek, akılda

kalıcı olmasını sağlamak gibi nedenlerle anlık oluşturulmuş şekildedir. İlk verilen örnek (*kapkaç*) ise sürecini tamamladığı gibi sözlüklerin bir ögesi hâline de gelmiştir.

Bu sözcüklerin başka bir özelliği de anlam ve çağrışım gücünün fazlalığı dolayısıyla mecaz veya yan anlam kazanabilmesidir. Hatta kimi zaman terim anlamı kazandığı da görülmektedir.

- Her gün oralara *gelgit* yapmak beni yoruyor. (Gerçek Anlam)
- Bir tuhaflığım vardı, içimde bir *gelgit* yaşıyordum (Mecaz Anlam) (TUD)
- Tuvalete gitme gereksinimi duyunca şu kapalı ufacık bölmeye *gelgit* kayışının üzerine oturarak gidebilecektik, bunu çok önceden biliyorduk (Yan Anlam) (TUD)
- Daha önce maruz kalmadığı yoğun bir *gelgit* etkisini, şimdi de Güneş'ten alıyordu ki, bu da jeolojik hareketin hızını yitirmemesine yol açtı (Terim Anlam) (TUD)

SFY, işlev değişimi sonucu farklı türlerde birleşik isimler yapabilmektedir. Bu birleşikleri alet/eşya isimleri, olay/olgu isimleri ve özel isimler şeklinde belirtmek mümkündür. Türkçede özel isim/kişi ismi olarak kullanılan bazı sözcüklerin [Vural (vur- + al-), Seval (sev- + al-), Sevgül (sev- + gül-)] sınırlı sayıda da olsa SFY biçiminde bulunduğu görülmektedir. Alet/eşya isimlerinde dikkat çeken en önemli özellik, birden fazla hareket oluşturan (*biçerdöver*) veya birden fazla hareket yaparak kullanılabilen (*yüzergezer, kesyap, yapboz*) aletlere/eşyalara SFY yoluyla birleşik isim verilmesidir. Olay /olgu isimlerinde ise yukarıda bahsedilen birden fazla hareket bildiren bütünlük bir olayın veya olgunun varlığı (*durkalk, doldurboşalt*) söz konusudur.

SFY'nin Anadolu ağızlarında da etkin bir şekilde isimleşerek sözlükselleşme sürecini tamamladığı görülmektedir. Bazı eşyalara işlevine ve ifade ettiği harekete göre (bu hareketler birden fazla fiilin birleşerek tek bir hareketi tamamladığı hareketlerdir) isimler verilmiştir. Derleme Sözlüğü'nde tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

- *çalgeçir*: Kapı mandalı (Kahramanmaraş, DS)
- *çalkap*: Çalı kesmekte kullanılan demir, testere (Isparta, DS)
- *çalkop*: Çalı kesmekte kullanılan demir, testere (Samandıra, Kartal-İstanbul DS)
- *döngel*: Saat (Ergine, Bakacak-Balıkesir, Zile-Tokat, DS)
- *varangel*: Vinç (Rize, DS)
- *vergel*: Çekiç (Bursa, DS)

SFY'nin birleşik isme dönüştüğü kullanım alanlarından biri ilgi çekicidir. Ticari faaliyet gösteren yerlerde (mağaza veya dükkân isimlerinde), reklamlarda, çizgi filmlerde ve sosyal medyadaki kullanımlarda bilinçli üretimlerle SFY, birleşik olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımların çoğu geçici kullanımlar olsa da SFY'nin sözlükselleşme işlevini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu isimlere örnek olarak *gelgör gıda*, *gelbak çiğ köfte*, *seçalistan*, *açbitir*, *bil-al ticaret* vb. verilebilir. Bir çizgi filmde *scooter* sözcüğü yerine *ittirgit* ismi verilmesi veya sosyal medyada *scooter* için yapılan ankette önerilen *basgit*, *sürgit*, *kaysür* vb. isimler önerilmesi SFY'nin [Fiil-Ø+Fiil-Ø]^{SFY} yapısı ile bazen anlık türetim yoluyla da olsa önemli bir sözcük yapım ihtiyacını karşılamakta olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Sarı, Türkçede iki fiilin birleşmesi yoluyla oluşan *kapkaç*, *yapboz*, *kaçgöç*, *çekyat*, *gelgit* vb. birleşik isimlerin de tür değiştirme (işlev değişimi) kapsamında değerlendirilebileceğini ifade ederek bu değişim sonucunda ortaya çıkan sözcüğün diğer dillerde işlev değişimi yoluyla ortaya çıkan sözcüklerden farklı bir özellik gösterdiğini belirtir. Diğer dillerde tür değiştirme sonucu ortaya çıkan sözcük, önceki sözcüğün bir bakıma devamı niteliğinde iken Türkçede ortaya çıkan sözcük kısmen anlamca geçirimsiz⁴ hâle gelmiştir. Yani *çekyat* sözcüğü artık 'çekmek' ve 'yatmak' anlamlarının bütünleşmesiyle, emir kipinden de bağımsız olarak somut bir kavramın göstereni olurken *kaçgöç* sözcüğünde ise 'kaçmak' ve 'göçmek' sözcükleri anlamını kaybederek durum ifade eden sözcüğe dönüşmüştür, demektedir (Sarı, 2015, s. 67).

Tüm bunlardan sonra SFY'nin yaygın bir şekilde yeni nesne, kavram ve durumlara sözlükselleşme süreci neticesinde çeşitli birleşimlerle isim olduğu görülmektedir. Bu yapıların günlük konuşma dilinden, anlık üretimlerden ve kalıcı hâle gelmiş yapılardan oluştuğu söylenebilir.

2.1.1. Yapısal Bakımdan Sözlükselleşmiş SFY

SFY'nin anlamsal olarak oluşturduğu birleşiklerin yapısal olarak da kendine özgü biçimleri vardır. SFY'den yapılan birleşik isimlerin oluşum şekilleri Türkçe SFY'lerin oluşum şekillerine bakarak sınırlı bir çeşitliliğe sahiptir. Bu birleşik isimler, genellikle sıfır bağımlı biçimbirimli⁵ (*kesyap*, *kapkaç*, *kaçgöç*) veya çekimli fiillerin birleşmesiyle (*indibindi*, *girdiçikti*, *yüzergezer*) oluşmaktadır.

Birbirini kavramsal olarak tamamlayan fiiller bir SFY oluşturur ve bu SFY dilde kullanım sıklığına ve konuşurun ihtiyaçlarına cevap verip vermeme durumuna göre kalıcı veya geçici isim hâline gelir. Bu, dilin üretkenliğinin bir sonucudur. Bu açıdan ele alındığında SFY'nin Türkçede pragmatik ve üretken bir araç olduğu söylenebilir.

⁴ Geçirimsiz terimi için bk. (Sarı, 2016).

⁵ Sıfır biçimbirim ve aynı anlamda kullanılan diğer terimler için bk. (Üstünova, 2008, s. 164; Gemalmaz, 2010, s. 1-5; Öner, 2011, s. 231-235; Erdem Uçar, 2017).

Aşağıda işlev değişimi neticesinde ortaya çıkan SFY, yapısal olarak ele alınmıştır. Türkçe Sözlük'te (TS) gerçekleştirilen taramalar sonucu tespit edilen isimleşmiş SFY'nin yapısal olarak şu sınıflarda yer aldığı görülmektedir:

- [Fiil-İSK+Fiil-İSK]^{SFY}
- [Fiil-ZE+Fiil-ZE]^{SFY}
- [Fiil-Ø+Fiil-Ø]^{SFY}
- [Fiil-Ø+Fiil-EE]^{SFY}
- [Fiil-ZE-KE+Fiil-GZO]^{SFY}

2.1.1.1. [Fiil-İSK+Fiil-İSK]^{SFY} → [Bitimli (ve) Bitimli]

İstek kip ekini (İSK) alarak bitimli fiil olan sözcükler, birleşerek bütüncül bir kavramın ismi hâline gelmiştir. Sözcüklerde istek kip ekini alan fiiller birbirinden farklıdır. İstek kipi ekini alan fiiller “[Bitimli (ve) Bitimli]” yapısıyla kalıplaşarak isim hâline gelmiş ve sözlükselleşme sürecini tamamlamıştır.

alavere (TS)

“1. Bir şeyin elden ele geçmesi. 2. Bir şeyi elden ele vererek aktarma. 3. Kargaşalık. 4. Vapurlarda bu biçimde taşıma işi için bordalarda kurulan basamaklı iskele.”

Sözcük, TS'de 4 anlama sahip olarak görünmektedir. Sözcüğün kökeni tartışmalı olsa da bu anlamlardan ilk ikisinin Türkçe kökene ait olduğu açıktır. Dolayısıyla SFY yapısında *al-* ve *ver-* fiillerinin -A istek kip ekini aldıktan sonra birleşerek sözlük ögesi hâline geldiği görülmektedir.

varagele (TS)

“1. Bir şeyi, bir yerden bir yere çekerek götürüp getirmeye yarayan araç. 2. Belirsizlik”

TS'de iki anlama sahip olarak verilen sözcüğün *var-* ve *gel-* fiillerine istek kipi eki alarak kavramsallaştığı görülmektedir. İstek kipi eklerinin işlev değiştirmesiyle isimleşen *vara* ve *gele* sözcükleri yeni bir kavramı ifade eder hâle gelmiştir. Böylece hareket bütüncül bir bakışla SFY'den isimleşmiştir.

2.1.1.2. [Fiil-ZE+Fiil-ZE]^{SFY} → [Bitimli (ve) Bitimli]

Bitimli fiille çekimlenmiş olan iki cümlenin sözlükselleşme süreci neticesinde bütünlük bir yapı arz ederek meydana geldiği yapılar bu sınıfta yer almaktadır. İki cümle birleşerek tek bir sözcüğe dönüşmüştür. Cümlelerde yer alan zaman ekleri (ZE) sözlükselleşme süreci neticesinde yapım eki işlevini üzerine almıştır. Aşağıdaki

örneklerde yer alan *-DI*, *-Ar* eki morfolojik olarak yapım eki (sıfat-fiil) görevinde bulunsalar da yapının kökeni itibariyle iki bitimli yapıdan kaynaklı zaman eki geçmişine sahiptir. Elbette bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Yani sıfat-fiil eklerinin öncelik-sonralık bakımından zaman eklerinden önce olduğu görüşü olduğu gibi zaman eklerinin sıfat-fiil eklerinden daha eskicil olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Burada söz konusu yapıların birden fazla sözcükten oluşuyor olması işlevsel bakımdan cümle formundaki yapıların sözlükselleşmesi ile ilgilidir. Örneğin, Türkçede “şıpsevdi” sözcüğü yapısal olarak bir cümle formundadır. Ancak bu form zamanla bozulmuş ve bir anlam alanını karşılayan “sözcük” hâline gelmiştir. Tüm bu nedenlerle *-Ar*, *-DI* gibi morfemler burada zaman eki bağlamında değerlendirilmiştir. Fakat işlevsel olarak yapım eki oldukları da muhakkaktır. Bu açıdan aşağıdaki örneklerde yer alan yapıları “[Bitimli (ve) Bitimli]” biçiminde tanımlamak mümkündür. Bu durumda “[battı (ve) çıktı]”, “[biçer (ve) döver]”, “[biçer (ve) bağlar]” vb. şekilde izah edilebilir.

***battıçık* (TS)**

“1. Alt geçit. 2. Su kanallarında suyun engeli geçmesi için yapılan düzenek.”

Sözcükte yer alan *bat-* ve *çık-* fiilleri tek bir olay olarak kavramsallaşmıştır ve konuşur tek bir olayı algılamıştır. Dolayısıyla sözcük hareket anlamından çıkıp bir mimarî yapının ismi hâline gelmiştir. Alt geçitte yapılan *gir-* hareketi *bat-* ile ifade edilmiştir. Çünkü *girdiçikti* şeklinde bir ekonomi terimi bulunduğu için konuşurlar alt geçidi *battıçık* ile sözlükselleştirmiştir. Sözcük bütünsel olarak bir varlığın adı hâline gelerek tür değiştirmiştir.

***biçerdöver* (TS)**

“Ekin biçen, döven, taneleri ayıran, samanı deste veya balya durumuna getiren makine.”

Bir tarım aleti olan *biçerdöver*, adını yaptığı işlemlerden almaktadır. *Biç-* ve *döv-* hareketlerini gerçekleştiren makinenin işlevi tek bir hareket gibi algılanarak makinenin ismi hâline gelmiştir. *Biç-* ve *döv-* fiilleri SFY’den isimleşerek birleşik isim oluşturmuştur.

***biçerbağlar* (TS)**

“Ekini hem biçen hem de bağ durumuna getiren makine.”

Bir diğer tarım aleti olan *biçerbağlar*, adını yine yaptığı işlevlere bütüncül olarak bakılması neticesi almaktadır. Sözcük bitimli yapıdan bitimsiz yapıya geçmiş böylece çekim eki olan *-Ar*, yapım ekine dönüşmüştür. Sözcük, sözlükselleşme sürecini *biç-* ve *bağla-* fiillerine yapım eki işlevindeki geniş zaman ekini alarak tamamlamıştır.

***dedikodu* (TS)**

“Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, kov, gıybet, kılıkal”

Zaman ekinin yapım eki işleviyle *de-* ve *ko-* fiillerine gelmesi neticesinde SFY, birleşik isim oluşturmuş ve sözcük kalıcı bir sözlük unsuru hâline gelmiştir.

kaptıkaçtı (TS)

“1. Yolcu taşımakta kullanılan motorlu küçük taşıt. 2. İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun türü. 3. Kapıp kaçarak yapılan hırsızlık.”

Kap- ve *kaç-* fiillerinin anlam alanlarında olayın gerçekleşme hızı yüksektir. *Kap-* ve *kaç-* bu anlamda *anlık* hareket bildiren fiiller arasında ele alınabilir. Bu bağlamda bu iki fiilin SFY yapısında üç farklı anlamda sözlükselleştiği görülmektedir. Sözcüğün birinci anlamında yaptığı eylemi hızlı ve seri bir şekilde gerçekleştiren bir taşıt bulunmaktadır. Dolayısıyla *kap-* ve *kaç-* fiilleri aslında *al-* ve *götür-* fiilleriyle benzer anlamda kullanılmaktadır. Fiiller, yapım eki işlevli *-DI* ekini alarak birleşmiş ve sözlükselleşmiştir. Sözcüğün ikinci anlamı ise hız bağlamından uzak bir şekilde oyunun oynanış biçimiyle ilgilidir. Üçüncü anlamda ise yine hız anlamı ön plandadır ve SFY yapısı bu bağlamda sözlükselleşmiştir.

kazaratar (TS)

“Eklemler bir kol üzerinde hareket eden keççeli bir çark veya zincirle donatılmış kazı makinesi, kazmaç, ekskavatör.”

Sözcük, *kaz-* ve *at-* fiillerinden oluşan SFY yapısının yapım eki işlevli *-Ar* ekini almasıyla oluşmuştur. Toprağı kazmaya yarayan aletin yaptığı hareketler, tek bir hareket olarak kavramsallaştırılmış ve sözcük ortaya çıkmıştır.

konargöçer / göçerkonar (TS)

“Göçebe bir hayat süren, bir yere sürekli yerleşmeyen (aşiret, oba vb.), göçerkonar.”

Sözcük, *kon-* ve *göç-* fiillerinin SFY oluşturup tek bir hareketi bütüncül bir bakışla anlatması neticesinde birleşik isim olarak bir sözlük ögesi hâline gelmiştir. *Konargöçer* sözcüğü konuşur için kavramsal olarak tek olayı ifade etmektedir. Bu da “yerleşik olmayan” ifadesiyle örtüşen bir anlam alanına sahiptir.

indibindi (TS)

“Dolmuş taşımacılığında belli bir alan içinde yapılan en kısa yolculuk.”

Sözcük *in-* ve *bin-* fiillerinin SFY yapısından birleşik isme dönüşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Toplu taşıma aracı olan dolmuş için yolcular *bin-* ve *in-* eylemini gerçekleştirir. *İndibindi* birleşiminde eylemin *kısa süreli* yapıldığı anlamı vardır ki TS’de “...kısa yolculuk” olarak ifade edilmektedir. Normal yapılan bir yolculuğun değil de kısa süreli yolculuğun *indibindi* ile ifade edilmesi birleşimi oluşturan fiillerin iç zamanı

ve sonuna gelen yapım eki işlevli *-DI* ekiyle ilgilidir. Sözcük, bu etkenler doğrultusunda isimleşerek sözlükselleşmiştir.

oldubitti (TS)

“Başkasına karışma fırsatı vermeden bir işi aceleye ve kargaşalığa getirip sonuca bağlama, olupbitti, emrivaki.”

Sözcük, *ol-* ve *bit-* fiillerinin yapım eki işlevli *-DI* ekini almasıyla birleşik isim hâline gelmiştir. Sözcüğün yapısında *ol-* ve *bit-* fiilleri SFY oluşturmuş ve sonlarına aldıkları *-DI* ekiyle “çabukluk, hızlılık” bildiren bir anlama sahip olmuştur. Sözcüğün içinde bulunan *ol-* ve *bit-* fiilleri kılınış bağlamında son sınırı vurgulamaktadır. Dolayısıyla iç zaman bakımından kısa süreli olmaya uygun fiillerdir. *-DI* eki de bitmişlik belirterek anlamın “çabukluk, hızlılık” belirtmesine olanak sağlamaktadır. Sözcük bu bağlamda sözlükselleşerek *hızlıca gerçekleşen* olayı betimleyen bir isme dönüşmüştür.

Oldubitti sözcüğünün aynı zamanda *-A getir-* yapısıyla birleşerek *oldubittiye getir-* “geri dönülmesi güç veya olanaksız bir durum yaratmak, emrivaki yapmak.” biçiminde deyimleşme eğiliminde olduğu ve gerek yazılı gerekse konuşma dilinde sıkça kullanıldığı söylenebilir.

uyurgezer (TS)

“uykusu sırasında konuşan, yürüyen (kimse), sairfilmenam.”

Uyu- ve *gez-* fiillerinin SFY yapısından meydana gelen sözcük, *-r/-Ar* ekleriyle “bir alışkanlık” ifade eden birleşik isme dönüşmüştür. *Uyu-* ve *gez-* fiillerinin iç zamanı “süreklilik” arz ettiği gibi *-r/-Ar* eki de süreklilik anlamı katmaktadır. Dolayısıyla sözcük bu doğrultuda anlam alanına sahip olarak sözlükselleşmiştir.

yanardöner (TS)

“1. Kıpırdadıkça çeşitli renklerde parlayan (kumaş, deri vb.), janjan, 2. Daldan dala atlanan, konudan konuya geçilen. 3. Çabuk fikir ve yön değiştiren (kimse).”

Yan- ve *dön-* fiillerinin mecazen kazandığı anlamlar, birlikte kullanılarak bir SFY oluşturmuş ve sözcük isimleşmiştir.

yüzergezer (TS)

“Karada olduğu gibi suda da kullanılabilen (araba, tank, uçak vb. araç), amfibi.”

Karada ve suda hareket edebilen aracı tanımlayan *yüzergezer*, bu özelliğinden dolayı *yüz-* ve *gez-* fiillerinden SFY oluşturarak bütüncül bakışla isimleşmiş ve sözlükselleşmiştir.

2.1.1.3. [Fiil-Ø +Fiil-Ø]^{SFY} → [Bitimli (ve) Bitimli]

Eksiz emir çekiminde bulunan bitimli fiillerin birleşmeleri ve sözlükselleşme süreci neticesinde isimleşmeleriyle ortaya çıkan sözcükler bu sınıfta yer almaktadır. Sözcüklerin temelde iki cümle olan “[Bitimli (ve) Bitimli]” yapısından donuklaştığı ve kavramsallaştığı söylenebilir. Bu bağlamda “[böl (ve) yönet]”, “[çek (ve) yat]”, “[kap (ve) kaç]” vd. yapıların sözlükselleşme süreciyle isimleştiği söylenebilir.

bölyönet (TS)

“*Bir ulusun veya topluluğun birliğini bozmak üzere içeriden veya dışarıdan yapılan müdahale.*”

Böl- ve *yönet-* fiillerinin oluşturduğu SFY, sıfır biçimbirimler ile fiil özelliğini yitirmiş ve birleşik isim hâline gelmiştir. Bu sözcük, fiillerin gerçek anlamının SFY oluşturması ve terimleşerek sözlükselleşmesi bakımından dikkat çekicidir.

çekçek (TS)

“*Kişileri taşımak için kullanılan, insan gücüyle işleyen iki tekerlekli araç.*”

TS’de kişileri taşımak için kullanılan araç anlamında yer alan *çekçek*, aynı zamanda temizlik işlerinde kullanılan bir aracın adıdır. Ancak temizlik aracı anlamı TS’de yer almamaktadır. İnsan gücüyle çalışan araçta kişi *çek-* eylemini yaptığı için araç “çekçek” adını almıştır. Benzer şekilde temizlik aracı olan *çekçek* ise genellikle yerde, camda vb. yüzeylerde bulunan sıvıları çekerek almak için kullanılır. Dolayısıyla hareket birkaç defa yapılır ve bu nedenle *çek-* fiili tekrarlı yapı olarak tek bir sözcük oluşturmuştur. Bu sözcük de SFY yapısından isimleşmiştir.

çekyat (TS)

“*Gerektiğinde açılıp yatak durumuna getirilebilen koltuk, kanepeler*”

Bir eşya adı olan *çekyat*, kullanılması için önce *çekilerek* açılır ve *yatak* hâline gelir. Dolayısıyla *çekyat* sözcüğünü oluşturan fiillerin eşyadaki hareketleri betimlediği görülür. İki fiilin sıfır biçimbirimle birleşerek oluşturduğu SFY yapısı isimleşerek eşyanın adı hâline gelmiştir.

doldurboşalt (TS)

“*1. Oyunun son dakikalarında galip olan takım tarafından oyalama amacıyla topu uzun paslarla rakip kale önüne gönderme. 2. Nöbet sonrası namluda merminin kalıp kalmadığını denetlemek için verilen komut.*”

SFY yapısı olarak *doldur-* ve *boşalt-* fiilleri birleşerek tek bir olayı kavramsallaştırmış ve bu kavram da durumun ismine dönüşmüştür. Böylece sözcük, sözlükselleşme sürecini tamamlamıştır.

döngel (TS)

“1. Bir şeyi, bir yerden bir yere çekerek götürüp getirmeye yarayan araç. 2. Belirsizlik.”

SFY yapısı *dön-* ve *gel-* fiillerinden oluşmuştur. Fiiller sıfır biçimbirim ile birleşerek birleşik isim hâline gelmiş ve sözlükte iki ayrı anlamı karşılamıştır.

eklesil (TS)

“Üniversitelerde öğrencilerin ders seçme veya bırakma işlemi.”

Sözcük, *ekle-* ve *sil-* ifadelerinde belirtilen hareketin yapıldığı bir fiilden durumun adı hâline gelmiştir. SFY olan ifade zaman içerisinde sözlükselleşme sürecini tamamlayarak isimleşmiştir.

geçgeç (TS)

“Seyredilecek uygun bir program aramak amacıyla televizyon kanallarını tarama.”

Tekrarlı bir yapıya sahip olan *geçgeç*, seri fiil olarak bir araya gelmiş ve isimleşmiştir. Sözcüğün sözlükselleşme sürecini tamamladığı ve gerçekleşme tarzı bakımından hızlilik bildiren *geç-* fiilinden oluştuğu görülmektedir. İngilizce *zapping* sözcüğünün karşılığı olarak türetilen sözcükte SFY'nin açık bir şekilde isimleştiği görülmektedir.

gelgel (TS)

“1. Başa takılan elmas veya altın iğne. 2. Çekicilik.”

Sözlükte iki anlama sahip olan *gelgel*, SFY'nin isimleşmesi neticesinde sözlüğün bir üyesi hâline gelmiştir. Sözcüğün ikinci anlamı olan “çekicilik”, *gel-* fiilinin *çağrı* anlamına paralel olarak türemiştir.

gelgeç (TS)

“1. Geçici, 2. Hercai.”

Sözcük *gel-* ve *geç-* fiillerinin birleşerek tek bir kavram alanını ifade eden isme dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu birleşme, tek bir kavram alanında bütüncül bir hareketi ifade ettiği için SFY olarak değerlendirilmektedir. Keza *geçici* anlamı bu şekilde ortaya çıkmıştır.

gelgit (TS)

“1. Boşuna gidip gelme. 2. Ay ve Güneş'in yer yuvarlağı üzerindeki çekim güçleri sebebiyle deniz yüzünde, özellikle ana denizlerde su düzeyinin alçalması, kabarması olayı, metcezir.”

Sözcüğün her iki anlamı da kavramsal olarak tek bir hareketi ifade etmektedir. Bu tek hareket de isimleşerek sözlükselleşme sürecini tamamlamıştır. *Gel-* ve *git-* fiillerinin gerçekleşme tarzlarının *sıklıkla* gerçekleştirilmesi sonucu sözcüğün birinci anlamı ortaya çıkarken ikinci anlamı da benzer şekilde denizdeki suların dalga yapması anlamında geri çekilme ve gelme hareketini ifade etmektedir. İki anlam da “süreklilik” bağlamında ortaklaşmaktadır. Bu süreçler neticesinde sözlükselleşmesi tamamlanan sözcüklerin bazı durumlarda dilde deyimleşmeye uygun yapıya dönüştüğü de görülmektedir. Örneğin, *gelgit* sözcüğü “gelgitler yaşa-” şeklinde dilde kullanılan metaforik bir söylemdir.

***kaçgöç* (TS)**

“*Dinî bir anlayışla Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmaları.*”

Görünür olmaktan kaçınmak için *kaç-* ve yer değiştirmek amacıyla kullanılan *göç-* fiillerinin birlikte kullanılmasıyla bütüncül bir hareketi tasvir eden *kaçgöç*, TS’de madde başı hâline gelmiştir.

***kapkaç* (TS)**

“*Kapıp kaçmak yoluyla yapılan bir hırsızlık türü.*”

Aniden, hızlı şekilde yapılan bir hırsızlık türü olan *kapkaç*, kendi içerisinde temelde iki hareket barındırmaktadır. Bunlardan biri *kap-* fiili ile hızlıca gerçekleştirilen harekettir. *Kaç-* fiili de yine hızlı şekilde gerçekleştirilen bir hareketi betimlemektedir. Bu iki fiil, bir araya gelerek oldukça hızlı bir şekilde gerçekleştirilen ve bütüncül olarak tek bir hareket olarak algılanan bir olayı ifade etmektedir. Bu da SFY yapısının işleviyle ortaya çıkmaktadır. Bu SFY daha sonra kalıcı isim hâline gelmiş ve sözlüğün bir üyesi olmuştur. Sözcük aynı zamanda *-A uğra-* ve *yap-* fiilleriyle birleşerek birden fazla bağlamda deyimleşme eğilimindedir.

***kaykay* (TS)**

“*Türlü maddelerden yapılmış, altında tekerlekler bulunan, üzerinde kayılan alet.*”

Altına tekerlek yerleştirilmiş olan ayakkabı türü ile yapılan *kay-* hareketinin ikili yapı ile SFY oluşturduğu ve bu SFY’nin sözlükselleşerek bir nesnenin adı hâline geldiği görülmektedir.

***kazıkazan* (TS)**

“*1. Kart kazındığında aynı tutardan üçünü bir arada bulma esasına dayalı bir tür talih oyunu. 2. Kart kazındığında üzerinde yazılı olan ödülü kazanmaya dayalı bir tür talih oyunu.*”

Kazıma sonucunda uygun şartlar sağlandığında oynayan kişinin *kazanmasını* sağlayan ve bir tür talih oyunu olan *kazıkazan*, iki fiilin birleşiminden isimleşmiştir. Temelde iki hareket olan *kazı-* ve *kazan-*, bütüncül bir bakışla tek hareket gibi algılanmış ve SFY oluşmuştur. SFY ise sözlükselleşme sürecini tamamlamış, isimleşmiştir. Sözcüğün isimleşmiş şekliyle iki hareket çağrışım uyandırır da temelde tek bir hareketi ifade eden kavram ortaya çıkmıştır.

kesyap (TS)

“*Kumaş, tahta vb. malzemelerle yapılan, kâğıt veya kartona yapıştırılan resim, kolaj.*”

Kes- ve *yap-* fiillerinin oluşturduğu SFY, sözlükselleşme süreci neticesinde isimleşmiş ve keserek yapılan bir nesnenin adı hâline gelmiştir.

kesyapıştır (TS)

“*Bilgisayar yazılımlarında seçilen bir metni veya nesneyi bir yerden yok edip başka bir yere taşıma işlemi.*”

Bilgisayar ortamında *kes-* ve *yapıştır-* fiillerinin tek bir kavramı ifade etmesi sonucu SFY oluşmuştur. Daha sonra bu yapının isimleşmesi neticesinde sözcük, sözlüğün bir üyesi hâline gelmiştir. *Kesyapıştır* sözcüğü, olayın tamamını bütüncül bir gözle tek hareketi çağrıştıran anlam alanına sahiptir.

kopyalayapıştır (TS)

“*Bilgisayar yazılımlarında seçilen bir metni veya nesneyi bir yerden kopyalayıp başka bir yerde de bulunmasını sağlama işlemi.*”

Kopyala- ve *yapıştır-* fiillerinde belirtilen hareketler, bilgisayar ortamında bir işin adı hâline gelmiştir. Temelde iki hareket bir hareket gibi algılanarak isimleşmiştir ve SFY burada hareketin bütüncül olarak algılanmasını sağlamıştır.

ödegeç (TS)

“*Belli bir miktara kadar yapılacak ödemelerde imza ve şifre gerektirmeden kartla ödeme yapma işlemi.*”

Ödeyerek geçme işleminin temelinde iki hareket bulunmaktadır. Ancak iki hareket bütüncül olarak kavramsallaşmıştır. Bahsi geçen ödeme sisteminin tamamı tek bir hareketi çağrıştıracak şekilde sözcükselleşmiştir. Dolayısıyla iki hareket tek bir SFY olmuş ve isimleşmiştir. *Öde-* fiilinden sonra gelen *geç-* fiili, ortaya çıkan ismin *hızlı bir şekilde ödeme yapma* yöntemi olduğu anlam alanını ortaya çıkarmıştır.

örtbas (TS)

“Bir durumun, bir olayın duyulmamasını, yayılmamasını sağlayan önlemler almak’ anlamındaki *örtbas* etmek ve ‘bir durum, bir olay duyulmamak, yayılmamak’ anlamındaki *örtbas* olmak deyimlerinde geçer.”

Sözcük *ört-* ve *bas-* fiillerinin metaforik olarak anlam alanı oluşturup isimleşmesi neticesinde oluşmuştur. Bir durumu saklamak anlamı *ört-* fiili ile ifade edilirken *bas-* fiili de ezilerek küçültülmek bağlamında saklamak anlamını destekleyici nitelikte metaforlaşmıştır. Bu iki fiil SFY oluşturmuş ve ortaya *makro olay* çıkmıştır. Bu makro olay da isimleşmiş ve sözcükselleşmiştir. Buna ek olarak *örtbas* sözcüğünün *et-* fiiliyle daha çok kullanıldığı ve ifadenin deyimleşme sürecini de gerçekleştirdiği ayrıca belirtilebilir.

seksek (TS)

“Zemine çeşitli şekiller çizildikten sonra taşları ayakla çizilen bölümler arasında sektirerek oynamaya dayalı bir çocuk oyunu.”

Bir çocuk oyunu adı olan *seksek*, tekrarlı yapıda *sek-* fiilinin ikili olarak kullanılması neticesinde birleşik isme dönüşmüştür. Oyunda *sek-* fiili çok defa yapılsa da bütüncül bir bakışla birden fazla *sek-* fiili yine tek bir hareketi ifade etmektedir. Diğer bir deyişle *seksek* sözcüğü her ne kadar iki tane *sek-* fiili içerse de SFY bağlamında tek bir hareket resmedilmektedir.

sürgit (TS)

“İlelebet.”

Türkçede *sürüp git-* birleşik yapısıyla benzer anlam alanında olan *sürgit* anlamsal olarak süreklilik ifade etmektedir. SFY yapısını oluşturan *sür-* ve *git-* fiilleri bu anlamın ortaya çıkmasını sağlamış ve sözcük sözlükte madde başı hâline isimleşerek gelmiştir.

tutçek (TS)

“Doğacak çocuğu ana rahminden çekmeye yarayan alet, lavta, forseps.”

Tıp alanında kullanılan bir alet olan *tutçek*, işe yaradığı alanda *tut-* ve *çek-* fiillerinde belirtilen hareketlerin yapılmasını sağlamaktadır. Ancak bütüncül bakışla bu iki hareket tek bir hareket olarak algılanmış ve *tutçek* isimleşerek sözlükselleşme sürecini tamamlamıştır.

tutkal (TS)

“Deri, kıkırdak vb. hayvansal maddelerden elde edilen, katılaşmış sertleşme özelliğiyle tahta, kâğıt vb. yapıştırılmaya yarayan madde.”

İki ayrı nesneyi ya da birden fazla parçayı birleştirerek *tutma* görevini yapan ve onun o şekilde *kalmasını* sağlayan bir nesne olan *tutkal*, iki ayrı fiil *tut-* ve *kal-* fiillerinin oluşturduğu SFY’den isimleşmiş ve sözlüğün bir unsuru hâline gelmiştir.

verkaç (TS)

“Futbol, hentbol ve basketbolda topa sahip oyuncunun yakındaki bir arkadaşına pas verip boş bir alana kaçarak tekrar topu alması.”

Bir spor terimi olan *verkaç* sözcüğünde iki hareket bulunmaktadır. Ancak bu iki hareket tek bir kavramı niteler konuma gelerek SFY’den sözlükselleşme evresine geçmiştir.

vrkaç (TS)

“Birden saldırıp hemen kaybolma.”

Sözcük, *vr-* ve *kaç-* fiillerinin SFY oluşturması neticesinde fiiller kavramı bütüncül olarak ifade eder hâle gelmiş ve isimleşmiştir. Burada iki hareket olan *vr-* ve *kaç-* anlamları çerçevesinde *çabukluk*, *tezlik*, *hızlılık* ifade etmektedir. Bu *çabukluk*, *tezlik* bildirme durumundan dolayı hızla gerçekleşen bir olayın/kavramın ismi hâline gelebilmiştir.

yapboz (TS)

“Kesilmiş resim parçacıklarını birbirine uygun duruma getirerek resmi yeniden oluşturmaya dayanan bir tür çocuk oyunu.”

Bir oyun olan *yapboz* temelde iki harekete dayanmaktadır. Bu hareketlerden birincisi *yapboz*u oluşturan parçaları *bozmak*, ikincisi ise bu parçaları birleştirerek bütünü *yapmak* şeklindedir. Bu iki hareket SFY oluşturarak bütüncül bir kavramın isimleşmesine yol açmış ve sözlükselleşme süreci tamamlanmıştır.

yapsat (TS)

“Bina yapıp satma işi”

Sözcük *yap-* ve *sat-* fiillerinin oluşturduğu SFY’nin kavramın yine bütün olarak algılanması ve kavramsallaşması neticesinde isimleşmiş ve sözlüğün bir unsuru hâline gelmiştir.

yazboz (TS)

“İskambil, okey vb. oyunlarda sonuçların yazıldığı kâğıt.”

Çeşitli oyunlarda sonuçların yazılması için kullanılan *yazboz*, üzerinde *yaz-* ve *boz-* hareketlerinin yapıldığı bir kâğıt türüdür. SFY olarak birinci hareket *yaz-* fiili ile tanımlanmıştır. Ancak *boz-* fiili ise aslında *sil-*, *karala-*, (üzerini) *çiz-* gibi hareketleri kapsayıcı niteliktedir. Bu hareketler bütüncül bir bakışla *yazboz* üzerinde toplanmıştır.

2.1.1.4. [Fiil-Ø+Fiil-EE⁶]^{SFY} → [Bitimli (ve) Bitimli]

Eksiz emir çekimi ile emir eki (EE) olarak çekimlenmiş iki bitimli fiilin birleşmesi neticesinde ortaya çıkan yapı “[Bitimli (ve) Bitimli]” yapısıyla sözlükselleşmiştir. Sözlükselleşen yapının iki cümleden tek bir sözcüğe, isme dönüştüğü görülmektedir.

veryansın (TS)

“Acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harcamak veya acımasızca söylemek` anlamlarındaki *veryansın* etmek deyiminde geçer.”

Genellikle *et-* fiiliyle birlikte kullanılan *veryansın* sözcüğü *ver-* ve *yan-* fiillerinin oluşturduğu SFY’den metaforik anlamıyla birlikte isimleşmiştir. Sözcüğün sıfır biçimbirimli fiil ve üçüncü tekil kişi ile emir işlevini üzerine alan *-sIn* ekiyle sözlükselleşerek isim kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Sözcük sıklıkla *et-* fiiliyle birlikte kullanılarak deyimleşme eğilimi göstermektedir.

2.1.1.5. [Fiil-ZE-KE+Fiil-GZO⁷]^{SFY} → [Bitimli (ama) Bitimli]

Zaman eki ve kişi eki olarak (KE) çekimi yapılmış bir cümle ile geniş zamanın olumsuzu şeklinde çekimlenmiş başka bir cümlelerin *ama* bağlacı ile bağlanması ile ortaya çıkmış olan yapı, isimleşerek sözlükselleşmiştir. Diğer yapılar “[Bitimli (ve) Bitimli]” yapısına uygunken yalnızca bu sözcük türü “[Bitimli (ama) Bitimli]” yapısına uygundur.

vurdumduymaz (TS)

“Anladığı hâlde anlamamış gibi davranan, umursamaz, aldırılmaz, aldırışsız, duygusuz, duvar yüzlü.”

Temelde iki cümle olan “*vurdum (ama) duymaz*” yapısının sözlükselleşme süreci neticesinde tek bir isme dönüştüğü *vurdumduymaz*, SFY yapısı şeklinde tek bir olayı bütüncül bir bakışla ifade eder niteliktedir.

Sonuç

SFY, tek fiilde birden fazla hareketi karşılayabildiği gibi birden fazla fiilde tek hareketi de karşılayabilmektedir. İki fiilin birlikte tek bir hareketi karşıladığı SFY, konuşur tarafından bütünleşik olarak görülen bir olayın iki fiille daha detaylı anlatılabilesine olanak tanımaktadır.

Türkçe, yeni sözcüklerin oluşturulmasında farklı yöntemlerin uygulanabildiği dillerdendir. Türkçede SFY bu bağlamda da işlev görebilmektedir. Türkçede SFY’nin dil içindeki görevlerinden biri de bunlardan bazılarının sözlükselleşme sürecinde etkin

⁶ Bu emir ekinde kişi işlevi de vardır.

⁷ Bu ek aynı zamanda teklik 3. kişiyi de ifade eder.

bir işlev üstlenmesidir. Bahsi geçen yapıların sözlükselleşme sürecine yatkınlığı, kalıplaşmaya ve tür değiştirmeye uygun bir yapıda olması, bazı SFY'nin işlev değişimi sonucu birleşik isimler yapmasını sağlamaktadır.

Türkçe Sözlük'ten tespit edilen ve yukarıda yer alan SFY'nin farklı biçimlerde gruplaştığı görülmektedir. Bu grupların biçimsel sınıflandırması şu şekildedir:

- [Fiil-İSK+Fiil-İSK]^{SFY}
- [Fiil-ZE+Fiil-ZE]^{SFY}
- [Fiil-Ø+Fiil-Ø]^{SFY}
- [Fiil-Ø+Fiil-EE]^{SFY}
- [Fiil-ZE-KE+Fiil-GZO]^{SFY}

Bu sınıflandırmalar içerisinde [Fiil-Ø+Fiil-Ø]^{SFY} yapısının en çok sözcük sayısına sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan eksiz fiil yapılarının Türkçede sözlükselleşme bağlamında diğer türlere göre daha işlevsel olduğu söylenebilir. Bununla birlikte beş yapıdan dört tanesi [Bitimli (ve) Bitimli] yapısına uygunken yalnız bir tanesi [Bitimli (ama) Bitimli] yapısına uygundur. Bu durum [Bitimli (ve) Bitimli] yapısının sözlükselleşme sürecinde daha işlevsel olduğunu göstermektedir. Hiçbir yapının *bitimsiz* olmaması da dikkat çeken bir diğer husus olarak görülmektedir. Dünyadaki diğer dillerde de SFY'lerin bitimli olmasının bir ölçüt olduğu göz önüne alınırsa Türkçenin de bu ölçüte uygun olduğu belirtilebilir.

SFY'nin işlev değişimi sonucu birleşik isim oluşturması neticesinde ortaya çıkan *biçerdöver, çekyat, kapkaç, tutkal* vb. sözcükler içinde birden fazla hareket ya da olay barındırmaktadır. Ancak bu birden fazla hareket ya da olay bütüncül bakışla bir hareket/olay gibi kavramsallaşmıştır. Yine SFY yapısından isimleşerek sözlükselleşen sözcüklerden bazıları iki fiilin ifade ettiği anlamı doğrudan yansıtırken bazıları ise metaforik anlam (*oldubitti, örtbas, veryansın* vd.) ifade etmektedir. Bu husus SFY'nin metaforik yapıya da dönüşebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Birleşik isme dönüşen SFY'nin özelliklerinden bir diğeri de birleşen fiil yapılarının anlam alanlarının birleşik isimde de hissedilebilir olmasıdır. Örneğin, *kap-ve kaç-* fiilleri anlam alanı olarak *hızlılık, tezlik, çabuk gerçekleşme* içermektedir. Bu sözcüklerin birleşiminden oluşan *kapkaç* sözcüğü de yine anlam alanı olarak *hızlılık, tezlik, çabukluk* ile ilgilidir.

SFY'nin Türkçede çok sayıda rolünün olduğu, sözlükte yer almasa da gündelik hayatta kullanılan, Anadolu ağızlarında yer alan benzer yapıda çok sayıda sözcüğün olduğu söylenebilir. SFY, dilin dinamik, değişken yapısında yer alarak birden fazla olayı tek bir sözcükte toplayıp isimleştirme kabiliyeti olan kullanışlı dil içi araçlar olarak kullanılmaktadır. SFY, Türkçenin evrende gerçekleşen hareketleri ifade

edebilme kabiliyetine önemli derecede esneklik kazandırdığı gibi bu hareketler sözlükselleşme süreci neticesinde isimleşmekte ve bu birleşik isim biçimli yapılar da birçok somut ya da soyut kavramı ifade edebilir mahiyette olabilmektedir.

Kısaltmalar

DS: Derleme Sözlüğü

EE: Emir Eki

GZO: Geniş Zamanın Olumsuzu

İSK: İstek Kipi Eki

KE: Kişi Eki

SFY: Seri Fiil Yapıları

TS: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2019)

TUD: Türkçe Ulusal Derlemi

ZE: Zaman Eki

Ø: Sıfır Biçimbirim

Kaynakça

- Aikhenvald, A. Y. (2006). Serial verb constructions in typological perspective. Aikhenvald, Alexandra & Dixon, Robert (Ed.), *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology* (s. 1-68). Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. Y. (2017). Serial verb constructions in Amazonian languages. *Italo-Americana* (s. 1-32).
- Aikhenvald, A. Y. (2018). *Serial verbs*. Oxford University Press.
- Akalın, Ş. H. (2014). Türkçede eksilteli yapıdan sözlükselleşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(2), 13-29.
- Aksan, Y., & Aksan, M. (2005). Birleşik eylemler, sıralı eylemler ve görünüş. Sarı M.-Nas H. (Ed.) *Proceedings of the XIX. National Linguistics Conference* (s. 398-413). Elif Printing House.
- Arcodia, G. F., & Sarı, İ. (2018). Towards a typology of coordinating compounds in Turkish. *Folia Linguistica*, 52(2), 319-349.
- Aydemir, İ. A. (2019). Çağdaş Türk dillerinde sıralı fiil yapıları. Ağca, Ferruh-Koç, Adem (Ed.) *X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*. (s. 155-163). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Bacanlı, E. (2013). Güney Sibirya Türk dillerinde birleşik fiillerle ilgili teorik sorunlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(24), 27-33.
- Baker, M. C. (1989). Object sharing and projection in serial verb constructions. *Linguistic Inquiry*, 20, 513-553.
- Bisang, W. (2009). Serial verb constructions. *Language and Linguistics Compass*. III/3, 792-814.
- Blank, A. (2001). Pathways of lexicalization. Haspelmath, Martin (Ed.), *Language typology and universals*. (s. 1596-1608). De Gruyter.
- Bozkurt, F. (2017). *Sözlükselleşme: genel sözlükler için sözlük birim seçimi*. Kesit Yayınları.
- Brinton, L., & Traugott, E. C. (2005). *Lexicalization and language change*. Cambridge University Press.
- Christaller, J. G. (1875). *A Grammar of the asante and fante language called tshi[chwee, twi] based on the akuapem dialect with reference to the other (akan and fante) dialects*. Basel Evangelical Mission Society.

- Csató, E. A. (2001). Turkic double verbs in typological perspective. Ebert K. H. – Zuniga F. (Ed.), *Aktionsart and aspectotemporality in non-european languages* (s. 175-187). ASAS-Verlag.
- Demir, N. (1993). *Postverbien im türkeittürkischen unter besonderer berücksichtigung eines südanatlichen dorfdialekts*. Otto Harrassowitz
- Demircan, Ö. (2010). -CI eki bir niteleyici türetir, adlaştırmaz. *Türk dili dergisi*. 139: 90-113.
- Demirci, K. (2014). *Türkoloji için dilbilim: konular, kavramlar, teoriler*. Anı Yayınları.
- Dixon, R. M. W. (2006). Serial verb constructions: conspectus and coda. Aikhenvald A. Y. – Dixon R. M. W. (Ed.), *Serial verb constructions a cross-linguistic typology* (s. 338-350). Oxford University Press.
- Durie, M. (1997). Grammatical sructures in verb serialization. Alsina Alex - Bresnan Joan - Sells Peter (Ed.), *Complex predicates* (s. 289-354). Cslı Publications.
- Durmuş, O. (2012). {-y)ArAK} zarf-fiil ekinin kökeni üzerine. *Türkbilig türkoloji araştırmaları dergisi*, 23, 19-60.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk dili*. Grafiker Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri-fiil*. Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Erdem Uçar, F. M. (2017). Çağatay Türkçesinde sıfır biçimbirim. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 7(2), 82-101.
- Gemalmaz, E. (2010). STT'nde işaretiz (*l.ø./*) görev öğeleri üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü dergisi*, (6), 1-5.
- Grashchenkov, P., & Markman, V. (2011). Serial verb ditransitives in Turkic. Simpson, Andrew (Ed.), *Proceedings of working on Altaic formal linguistics 7* (s. 79-90). MIT Working Papers in Linguistics.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. Multilingual Yayınları.
- Güzelşen, M. R., Rifat, S., Tekgül, D., Koş, A. (2010). *Göstergebilim, dilbilim ve çeviribilim terimleri sözlüğü*. Sel Yayıncılık.
- Harley, T. A. (2005). *The psychology of language*. Psychology Press.
- Hirik, E. (2019). Seri fiil yapıları ve Türkçe. *Karadeniz araştırmaları*, XVI/61, 120-141.
- Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002) *The Cambridge grammar of the english language*. Cambridge University Press.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Lehmann, C. (1989). Grammatikalisierung und Lexikalisierung. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* (ZPSK), 42 (1), 11-19.
- Lehmann, C. (2002). New reflections on grammaticalization and lexicalization. Wischer, Ilse-Diewald, Gabriele (Ed.), *New reflections on grammaticalization*. (s. 1-19). John Benjamins.
- Lord, C. (1975). Igbo verb compounds and the lexicon. *Studies in African Linguistics*, 61, 23-48.
- Lovestrand, J. (2017). An overview of the literature on serial verb constructions. https://www.academia.edu/31061255/DRAFT_
- Lovestrand, J. (2018). *Serial verb constructions in Barayin: typology, description and lexical-functional grammar*. Oxford University.
- Marchand H. (1969). The categories and types of present-day English word-formation: A synchronic-diachronic approach. *Handbücher für das Stadium der Anglistik*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Öner, M. (2011). Kırım-Tatar Türkçesinde sıfır morfem. *Türkçe yazıları*, (s. 231-235) Kesit Yayınları.
- Riis, H. N. (1853). *Elemente des akwapim-dialects der odschi-sprache, enthaltend grammatische grundzüge und wörtersammlung nebst sammlung von sprüchwörtern der eingeborenen*. Bahnmaier.
- Sarı, İ. (2015). *Türkçede ekleme dışı sözcük yapımı ve sözlükselleşme*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, İ. (2016). Türkiye Türkçesinde birleşik sözcüklerin merkezlik odağında sınıflandırılması. *Dil araştırmaları*, 18, 199-217.
- Sebba, M. (1987). *The Syntax of serial verbs: an investigation into serialization in sranan and other languages*. John Benjamins.
- Stewart, J. (1963). Some Restrictions on objects in Twi. *Journal of African Languages*, II/2, 145-149.
- Tallerman, M. (2014). *Understanding syntax*. Routledge.
- Türk Dil Kurumu (1993) Yayın. Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü C. I-12.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Yayın. *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim tarihi: Ocak 15, 2021, <https://sozluk.gov.tr>
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim: temel kavramlar*. Papatya Eğitim Yayıncılık.
- Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (biçim bilgisi)*. Kesit Yayınları.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.

Westermann, D. (1907). *Grammatik der Ewe-Sprache*. Dietrich Reimer.

Zimmermann, J. (1858). *A Grammatical Sketch of the Akra or Gā-Language, with Some Specimens of It from the Mouth of the Natives and a Vocabulary of the Same, with an Appendix on the Adanme Dialect. 1*. J.F. Steinkopf for the Basel Missionary Society.